

JELENA PAVLOVIĆ

Универзитет у Крагујевцу
Крагујеваћ, Србија

Утицај функционалностилске и жанровске диференцијације на употребу падежа у *Стенографским белешкама народне скупштине Краљевине Србије за 1898. годину**

1. Увод

Након ослобођења града 1878. Ниш је сматран „другом престоницом Србије“ и у њему су често одржаване седнице Народне скупштине (ЕН 1995: 30, ИН 1984: 85, Марсенић 2010: 9). У току 1898. Народна скупштина заседала је два пута, а стенографске белешке штампане су 1899. у Државној штампарији у Београду под називом *Стенографске белешке о седницама Народне скупштине за 1898. годину*.¹

2. Жанрови у административно-правном стилу 19. века

Административно-правни стил реализује се у две основне варијанте: писаној и усменој (Тошовић 2002: 355). Дели се на више (под)стилова у оквиру којих се јављају различити (под)жанрови (Тошовић 2002: 355).

* Рад је рађен у оквиру пројекта *Динамика структура савременог српског језика* 178014, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја.

¹ У даљем тексту користићемо скраћени назив *Белешке 1898.*

До функционалностилске и жанровске диференцијације у српском пословноправном језику долази још у средњем веку (Павловић 2009: 140–147).² Постојање различитих жанрова одлика је и српског правног језика у 19. веку. Тако се у језику *Новина сербских*, поред публицистичких, јављају и административни жанрови (Милановић 1998: 15). Жанровску поделу илуструју и прва два тома *Зборника закона и уредба за Кнежевину Србију*, у којима се срећу различити типови правних докумената (Зборник 1840, Зборник 1845).

Период од 1878. до 1918. у развоју српског језика представља „епоху кристализације стандардног језика” (Ивић 1998: 256–305). Тада долази до елаборације, експанзије и култивације језика вуковског типа (Милановић 2006: 133) и до формирања различитих функционалних стилова.³

Након доношења Устава 1869. повећава се број израђених законских пројеката, штампају се предлози који улазе у парламентарне расправе, а доношење закона више није ствар појединца него организованог законодавног рада (Луковић 1994: 68–72). Све ово је утицало и на жанровску диференцијацију Бележака 1898, у којима запажамо више различитих поджанрова. У њима срећемо обе варијанте административно-правног стила. Усмену представљају расправе, док се писмена реализује у више поджанрова, као што су: предлози закона, предлог буџета, извештаји одбора, предлози и питања посланика, молбе и жалбе грађана, уверења, оставке, поздрави и други мањи писани облици.⁴

3. Циљ рада

Циљ нашег рада је проучавање утицаја функционалностилске и жанровске диференцијације на употребу падежа у Белешкама 1898. Обратићемо пажњу на специфичности у овом језичком слоју са три аспекта: (а) падежне конструкције које представљају одлику административно-правног језика уопште и које се разликују од конструкција општег језика (стилска диференцијација);⁵ (б) падежне конструкције које представљају писани и усмени подстил (диференцијација на варијанте); (в) падежне конструкције које се доминантно јављају у одређеном поджанру (диференцијација на поджанрове).

Грађу ћемо представити кроз семантичке категорије. Због ограниченог простора, навешћемо само најрепрезентативније примере.

² У средњем веку најчешћи жанрови су даровнице, привилегије, раздужнице, покладнице и захтевнице (Павловић 2009: 139–147).

³ О административно-правном језику ове епохе в. Луковић 1994, о новинарском в. Јовић 2012, о научном Грицкат 1994.

⁴ Када будемо наводили примере, навешћемо и поджанрове из којих су ексерпирани.

⁵ Два основна слоја у правном језику су јединице општег језика и специјализовани термини (Висковић 1989: 25–30, Тошовић 2002: 362).

4. Анализа

4.1. Агентивност

Одлика административно-правног стила је употреба предлошко-падежних конструкција *од + генитив* и *од стране + генитив* за изражавање агенса: (а) *од + генитив*: Ове молбе, пошто су *од појединих посланика* примљене за предлог, то се упућују законодавном одбору (расправа: 311); Да се казне од 50–300 динара: Председници општинских судова и кметови за нетачно вршење наредби *издатих од Министра Народне Привреде или друге претпостављене власти* (закон: 301); (б) *од стране + генитив*: Поједина важнија риболовна места могу се давати под искључиви закуп *од стране државе или општине* (закон: 257); И ако се је *од стране саме Владе и Народног Представништва* осетила јако потреба о унапређењу привреде и радиности у Србији (предлог: 354); И кад је то тако, онда је природно да се постављају председници *од стране власти* (расправа: 396).⁶

За разлику од других жанрова, молбе и жалбе грађана карактерише конкретност, па се у њима у функцији агенса јављају лица наведена именом и презименом: *Добросав Ђорђевић* [...] моли да му се у године службе призна ратна 1876. год. (молба: 363).

4.2. Пацијентивност

За изражавање категорије пацијентивности најчешће се користе средства општег језика, па је утицај жанровске диференцијације на ову категорију мали. Као важна одлика језика документа у целини издваја се употреба реченица са рефлексивним пасивом у којима пацијенс има функцију граматичког субјекта (Танасић 2014: 209): *Сума ова трошиће се у случају показане потребе онако како то Министарски Савет одобрио буде* (буџет: 147); *Забавиље у државним забавиштима плаћају се из државног буџета* (закон: 235); 51 потписник, из Ниша, моле, да се *аграрни дуг* не наплаћује од њих екзекуцијом (молба: 310); Дакле оваким раздором изазвало би се *огорчење у грађанству* (расправа: 334).⁷

У расправама примећујемо употребу фразеологизама и устаљених израза којих нема у писаним поджанровима, што представља утицај разговорног

⁶ Ове конструкције служе за исказивање агенса и у савременом српском језику (Танасић 2014: 193–195), а честе су и у предвуковској епоси (Суботић, Бјелаковић 2005: 59–60). Налазимо их и у новинарском стилу епохе стабилизације књижевног језика (Јовић 2012: 96).

⁷ У Бјелаковић 2008: 180–181 каже се да је рефлексивни пасив заступљен и у језику предвуковске епохе. Његову бројност региструје и Луковић 1994: 135 у српском правном стилу с краја 19. века (1868–1898).

стила:⁸ Кад дође други Министар председници ће знати и сами да ће он узети и поставити своје људе, па ће сами мирно *узети капу* и отићи кући (расправа: 336); Најгору су бекрију узели за председника и он ништа друго не ради, него *прекрстио ноге* и седи у канцеларији (337); На тај начин тај је завод пропао и *бацио хрђаву сенку* на све наше новчане заводе (расправа: 384).

4.3. Спацијалност

За изражавање спацијалног значења углавном се користе конструкције из општег језика. Примећен је велики број примера заснованих на просторној метафори, која се среће и у савременом правном и политичком дискурсу (Јанићијевић 2015: 85–87, Пипер 2001: 140–153). Примере можемо поделити на две групе: устаљене „протоколарне клишееве” и инвентивније метафоре пронађене у расправама.

Прва група примера: (а) *преко* + *генитив*: Господо, ја мислим да треба *преко ове изјаве прећи* са разлога ових (расправа: 342); [...] то је одбор законодавни, с погледом на члан 54. устава, мишљења, да се *преко овога предлога* пређе на дневни ред (извештај: 970);⁹ (б) *на* + *акузатив/локатив*: Сад *прелазимо на дневни ред*. На *дневном* је *реду* претрес закона о општинама (расправа: 376).

Друга група примера: Дешавало се да се ми власти противимо и *станемо на браник нашег права* (расправа: 335); [...] ми стављамо те заводе *на једну врло клизаву стазу* (расправа: 378).

4.4. Темпоралност

Пронашли смо неке конструкције које се везују скоро искључиво за писане поджанрове: (а) *при* + *локатив*: Чувари државних шума *при ступању*¹⁰ у државну службу полажу заклетву (закон: 275); Али, како је наведеном уговорном одредбом предвиђен погранични промет само *при увозу у коју од земаља уговорница* (предлог: 368); [...] *при изласку из града* један нижи чин „каплар“ нешто рече једном војнику (питање: 717); (б) предлошки израз у *течају* + *генитив*:¹¹ Ако би се у *течају године* установила у Топчидеру виша

⁸ Устаљени изрази и фразеологизми срећу се и у језику приватних писама (Кашић 1971: 91–101) и у публицистичком стилу 19. века (Милановић 1998: 83–84), а тумаче се као утицај разговорног језика.

⁹ Ове конструкције нарочито су карактеристичне за извештаје одбора.

¹⁰ У локативу се налази девербативна именица као кондензатор дубинске реченичне предикације (Радовановић 1977/II: 141).

¹¹ Појава предлошких израза везује се „за развој модерне науке, администрације и новинарства“ (Поповић 1966: 195).

земљоделско-шумарска школа [...] (буџет: 175); За приплод неспособна грла имају се у *течају од месеца дана* [...] за приплод онеспособити (закон: 254).

4.5. Начин

У писаним поджанровима обично се користе прилошки изрази са начинским значењем:¹² (а) *на* + обавезни детерминатор + *начин*: С погледом на чл. 30. закона о уређењу дирекције српских државних железница може она *на начин, законом прописан*, набавити сав потребни и буџетом предвиђени материјал (буџет: 148–149); [...] но ако *ма на који начин* престану бити учитељице, не могу се више у службу вратити (закон: 235); (б) обавезни детерминатор у облику конгруентног атрибута + *путем*: [...] из које се често и немогу да подмире *редовним и правилним путем* (предлог: 373);¹³ [...] што то бива и по осталим струкама *обилазним путем*, давањем осуства на дуже или неодређено време (молба: 1020); [...] сем ако су им сва изгубљена права повраћена *судским путем* (закон: 1049).

За расправе је карактеристична употреба различитих устаљених израза: (а) *из* + генитив: То је моје мишљење, ја сам то казао *из свега срца* (расправа: 582); (б) *испод* + генитив: [...] па се за тим једном употребљене карте од гостионичара продају *испод руке* по нижој и врло ниској цени (расправа: 703); (в) *на* + акузатив: Ја мислим, да не би требало тако *на брзу руку* да га преломимо (расправа: 378).

4.6. Каузативност

За разлику од претходних значења, примећује се већи утицај жанровске диференцијације на употребу падежних конструкција са значењем каузативности.¹⁴

За Белешке 1898 карактеристично је коришћење прилошких израза са узрочним значењем: (а) *из* + обавезни детерминатор + *разлога/обзира*: [...] Министарски Савет који је у седници својој од 18 фебруара ове године усвојио моје мишљење а *из ових разлога* (писмо: 309); [...] а нарочито она планинска и мочварна места, која се *из климатских, хигијенских и других којих обзира* морају одржавати у пошумљеном стању (закон: 288); (б) *са* + обавезни детерминатор + генитив: *Са наведених разлога*, одбор на основу члана 101. и 103. пословника, мишљења је, да се молиоцу уваже потпуно тражене годишне службе (извештај: 1018).

¹² О прилошким изразима са начинским значењем в. Ковачевић 2007: 75–77.

¹³ Уп. у истој реченици: *Правилно и редовно* вршење послова у царинарницама налаже [...] (предлог: 373).

¹⁴ О различитим типовима узрочног значења в. Ковачевић 2012: 85–173.

У расправама пронађен је један занимљив пример узрока типа разлог који сведочи о екстралингвистичким условима комуникације: Када је мало пре прочитан овакав исти предлог, ја сам тражио реч, али *због овог директа* преда мном г. председник ме није видео (расправа: 988).

За расправе је карактеристичан и већи број конструкција којима се изражава узрок типа повод. Њима најчешће започиње излагање неког посланика: (а) *односно + генитив*: Ја бих имао да кажем само *неколико речи, односно земљишта* која су била засађена лозом (расправа: 995); (б) *поводом + генитив*: Господо, ја ћу само неколико речи да напоменем *поводом говора предговорника г. Јосифа Бојиновића...* (расправа: 338); (в) *у прилог + генитив*: *У прилог мога ранијег говора* још ћу неколико речи навести (расправа: 407).

Све пронађене конструкције које изражавају узрок типа критеријум припадају административно-правном слоју. Доминантно се јављају у писаним поджанровима: (а) *на основу + генитив*: С тога ја господо, *на основу чл. 71. Устава* (чита): „Нико и никад не може узети посланика на одговор за глас, који је он дао као члан скупштине. (расправа: 376); (б) *с погледом на + акузатив*: [...] то је мој претходник, *с погледом на члан XIV закона о општој царинској тарифи*, а у интересу наше извозне трговине, решио (предлог: 368); (в) *по + локатив*: За стружнице, које већ постоје *по закону од 18 Јануара 1879 године* и које остану *по овом закону* на државном земљишту (закон: 286).

4.7. Интенционалност

Највише конструкција пронађено је у пројектима закона. Конструкција *за + акузатив* припада општем језичком слоју: Но као купац неће се сматрати оно лице, које рибу купује *за своју личну потрошњу и своје породице* (закон: 260). С друге стране, конструкција са предлошким изразом *у циљу + генитив* припада административно-правном слоју: Министар Народне Привреде може *у циљу размножавања риба* ставити под заштиту извесна речна места или читаве реке (закон: 260).

За предлоге буџета карактеристични су примери конструкције *на + акузатив* без управног глагола: *на систематска рударска и геолошка проучавања терена; на набавку потребних алата и материјала за ове радове* (буџет: 162).

У предлозима посланика намена се експлицира конструкцијом *у интересу + генитив*: Долепотписати учтиво молим Народну Скупштину као законодавно тело, да *у интересу напретка и опстанка наших новчаних завода* изволи измену чл. 50. закона о непосредном порезу (предлог: 502).

Конструкција *ради + генитив* налази се углавном у расправама и служи да искаже разлог због кога неки посланик говори: Дозволите ми, господо, да кажем неколико речи *ради исправке* (расправа: 452).

4.8. Кондиционалност

Падежне конструкције са значењем кондиционалности припадају административно-правном слоју. Већина примера пронађена је у пројектима закона, тако да се може рећи да представљају одлику овог поджанра. За изражавање овог значења користе се различити предлошки изрази: (а) *у случају/недостатку + генитив*: Учитељице се постављају само у женским школама, но у *недостатку мушких кандидата* могу бити постављене и у прва два разреда мушке школе (закон: 235); [...] и у *случају дуготрајних зима, великих снегова и поплава*, Министар Народне Привреде може овај рок и продужити (закон: 278–279); (б) *на случај + генитив*: 4, заједнички се обезбеђивати *на случај болести, повреде у раду, старости и смрти* (закон: 1045).

4.9. Квалификативност

За Белешке 1898 карактеристично је то да је пронађен веома мали број конструкција са квалификативним значењем. Највећи број примера среће се у расправама. Најинтересантнији су примери којима се негативно квалификује кандидат за државну службу: (а) беспредлошки генитив: *Господо, кад је требало довести масу људи свакојаке прошлости, свакојаког владања и понашања, свакојаке части и карактера* (расправа: 747); (б) *у + локатив*: У Београду лекари марвени имају своје помоћнике а то су *прости сељаци у чакширама и дугачким шубарама*, и што ти он одмери, нико ти више не може да помогне (расправа: 986).

5. Закључак

Бавили смо се утицајем стилске и жанровске диференцијације на употребу падежа у *Стенографским белешкама Народне скупштине Краљевине Србије за 1898. годину*. Дошли смо до следећих закључака:

(а) Као одлике језика документа у целини могу се издвојити: употреба конструкције *од (стране) + генитив* за изражавање агенса; употреба реченица са рефлексивним пасивом, где је пацијенс у улози субјекта; употреба просторне метафоре.

(б) У писаним поджанровима чешће се срећу елементи административно-правног слоја (кондиционалне конструкције и конструкције са значењем узрока типа критеријум, различити предлошки и прилошки изрази).

(в) Расправе одликује употреба устаљених израза и фразеологизама (утицај разговорног језика), као и већа употреба конструкција које значе узрок типа повод.

(г) Неке од конструкција могу се везати за одређене поджанрове: *преко* + генитив за извештаје одбора, *на* + *акузатив* у значењу намене за предлоге буџета итд. Међутим, нису примећена већа одступања у дистрибуцији падежних конструкција.

Библиографија

Извор

Стенографске белешке о седницама Народне скупштине за 1898. годину. књ. 1. Београд: Државна штампарија Краљевине Србије.

Литература

- Visković, N., 1989, *Jezik prava*, Zagreb: Naprijed.
- Piper, P., 2001, *Jezik i prostor*, Beograd: XX vek.
- Radovanović M., 1977, *Imenica u funkciji kondenzatora I*, „Зборник за филологију и лингвистику” XX/1.
- Radovanović M., 1977, *Imenica u funkciji kondenzatora II*, „Зборник за филологију и лингвистику” XX/2.
- Бјелаковић И., 2008, *Партиципски пасив у књижевном језику код Срба у XIX веку*, Нови Сад: Филозофски факултет.
- Грицат И., 1994, *Из историје стабилизације књижевног језика код Срба — после Вукове и Даничићеве победе*. „Јужнословенски филолог” 50.
- ЕН — *Енциклопедија Ниша, Историја*, књ. II, ур. Д. Симоновић, Ниш: Градина, 1995.
- Зборник 1840: *Сборникъ закона и уредба, и уредбены 'указа, изданы ' у Княжеству србскомъ*, Београд: У Књигопечатњи Княжества србског.
- Зборник 1845: *Сборникъ закона и уредба, и уредбены 'указа, изданы ' у Княжеству србскомъ*, Београд: У Књигопечатњи Княжества србског.
- Ивић П., 1998, *Преглед историје српског језика*, Сремски Карловци-Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
- ИН — *Историја Ниша II, од ослобођења 1878. до 1941. године*, ур. Д. Милић. Београд-Ниш: Историјски институт, Градина, Просвета, 1984.
- Јанићијевић М., 2015, *Дискурс законских аката на српском и енглеском језику: развојно-упоредни приступ*, Београд: Јасен.
- Јовић Н., 2012, *О неким синтаксичким одликама језика београдских и нишких новина с краја XIX века*, „Годишњак за српски језик” XXV/12, Ниш: Филозофски факултет.
- Кашић Ј., 1971, *Фразеолошке појаве у приватним писмима из прве половине XIX века*, „Зборник за филологију и лингвистику” XIV/1.
- Ковачевић М., 2007, *Прилошки изрази у савременом српском језику*, Научни састанак слависта у Вукове дане 36/1.
- Ковачевић М., 2012, *Узрочно семантичко поље*, Београд: Јасен.
- Марсенић М., 2010, *Политички живот у Нишу у време владавине Обреновића (1878–1903)*, Косовска Митровица: Филозофски факултет.
- Милановић А., 2006, *Кратка историја српског књижевног језика*, Београд: Завод за уџбенике.
- Милановић А., 1998, *Особине језика „Новина србских” (1813–1822), Необјављени магистарски рад*, Београд: Филолошки факултет.

- Луковић М., 1994, *Развој српскога правног стила*. Београд: Службени гласник.
- Павловић С., 2009, *Функционалностило раслојавање старосрпске пословноправне писмености*, [в:] *Средњовековно право у Срба у огледалу историјских извора*. ур. С. Ђирковић, К. Чавошки, Београд: Српска академија наука и уметности, Одељење друштвених наука.
- Поповић Љ., 1966, *Предлошки изрази у савременом српскохрватском језику*, „Наш језик”, н.с., XV/3–4.
- Суботић Љ., Бјелаковић И., 2005, *Исказивање и типологија агенса у пасивним конструкцијама (у језику писаца предвуковске епохе уз поређење са стандардним језиком)*, Научни састанак слависта у Вукове дане 34/1.
- Танасић С., 2014, *Синтакса пасива у савременом српском језику*, Београд: Београдска књига, Институт за српски језик САНУ.
- Тошовић Б., 2002, *Функционални стилови*, Београд: Београдска књига.

The impact on function and genre differential on the use of case in *The Stenography Notes of the Kingdom of Serbia Parliament in the Year 1898*

Summary

The subject of the paper is the analysis of the influence of stylistic and genre differential on the use of cases in the *Stenography notes of the Kingdom of Serbia Parliament in the year 1898*. The initial hypothesis was that the influence is based on: (a) presence of the administrative and legal register; (b) presence of spoken and written variants; (c) presence of certain subgenres. It has been established that there are sentences that belong to both the administrative/legal and everyday language register. The sentences involving the administrative and legal register are mostly encountered in the written subgenres (the meaning of conditionality, criteria). Discussions are characterized by a number of predetermined expression which can be explained via the influence of the conversational style. Only a small number of sentence constructions that are linked to certain subgenres (reports, budget proposals, etc.) have been noted.

Keywords: cases, 19th century, functional stylistics

Wpływ funkcjonalno-stylistycznej i gatunkowej dyferencjacji na użycie przypadków w *Stenograficznych zapisach Narodowej Skupsztiny Królestwa Serbii za 1898 rok*

Streszczenie

W pracy dokonano analizy wpływu stylistycznej i gatunkowej dyferencji na użycie przypadków w *Stenograficznych zapisach Narodowej Skupsztiny Królestwa Serbii za 1898 rok*. Punktem wyjścia była hipoteza, że wpływ dokonuje się na poziomie: a) stylu administracyjno-prawnego; b) wariantu ustnego i pisanego; c) określonych podgatunków. Ustalono, że istnieją konstrukcje, które przynależą do administracyjno-prawnej i ogólnej warstwy językowej. Konstrukcje warstwy

administracyjno-prawnej najczęściej spotyka się w podgatunkach pisemnych (znaczenie warunkowości, kryteriów). Rozprawy charakteryzuje pojawianie się stałych wyrażeń, co tłumaczy się wpływem stylu wypowiedzi ustnej. Zauważono małą liczbę konstrukcji związanych z określonymi podgatunkami (sprawozdania, projekt budżetu itd.).

Słowa kluczowe: przypadki, XIX wiek, stylistyka funkcjonalna